

УДК 351.86:351.74:342.5

Сеник П. Р.,

p.senyk@ldubgd.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8023-2351>, ResearcherID: ODJ-3058-2025
к.ю.н., старший викладач кафедри права та менеджменту в сфері цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

Саміло А. В.,

a.samilo@ldubgd.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3199-8451>, ResearcherID: ABA-3819-2021
к.ю.н., доцент, начальник кафедри права та менеджменту в сфері цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена зростанням загроз національній безпеці України, зокрема воєнною агресією, надзвичайними ситуаціями техногенного й природного характеру, гібридними та кібернетичними викликами, що об'єктивно підвищує роль цивільного захисту в системі забезпечення безпеки держави. Підрозділи цивільного захисту виступають ключовою ланкою механізму захисту населення, територій і об'єктів критичної інфраструктури, а ефективність їх діяльності безпосередньо залежить від рівня нормативно-правового забезпечення, узгодженості повноважень та дієвості адміністративно-правових механізмів. Мета статті полягає у комплексному аналізі нормативно-правових засад діяльності підрозділів цивільного захисту як складової системи органів національної безпеки та визначенні основних напрямів удосконалення законодавства у цій сфері.

У роботі здійснено систематизацію чинних нормативно-правових актів, що регулюють сферу цивільного захисту, проаналізовано адміністративно-правові механізми управління та міжвідомчої взаємодії, досліджено організаційні засади функціонування підрозділів цивільного захисту на державному, регіональному і місцевому рівнях, а також розглянуто міжнародні стандарти та зарубіжний досвід. Основні результати дослідження полягають у визначенні ключових нормативних засад діяльності підрозділів цивільного захисту, виявленні фрагментарності та дублювання правових норм, недостатньої стандартизації процедур, проблем координації та цифровізації управління, а також у формулюванні пропозицій щодо кодифікації законодавства, уніфікації термінології, посилення міжвідомчої взаємодії та підвищення рівня підготовки персоналу і населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою комплексної моделі нормативного забезпечення цивільного захисту в умовах воєнного та надзвичайного стану, гармонізацією національного законодавства з міжнародними стандартами, впровадженням інтегрованих цифрових платформ управління та електронних реєстрів у сфері цивільного захисту.

Ключові слова: цивільний захист, нормативно-правове забезпечення, національна безпека, надзвичайні ситуації, державне управління, критична інфраструктура, воєнний стан.

Senyk P. R.,

p.senyk@ldubgd.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8023-2351>, ResearcherID: ODJ-3058-2025
PhD, Senior Lecturer, Department of Law and Management in the Field of Civil Protection
Lviv State University of Life Safety, Lviv

Samilo A. V.,

a.samilo@ldubgd.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3199-8451>, ResearcherID: ABA-3819-2021
PhD, Associate Professor, Head of the Department of Law and Management in the Field of Civil Protection
Lviv State University of Life Safety, Lviv

REGULATORY SUPPORT FOR THE ACTIVITIES OF CIVIL DEFENSE UNITS AS A COMPONENT SYSTEM OF NATIONAL SECURITY BODIES

Abstract. The relevance of the study is обусловлена the growing threats to the national security of Ukraine, including military aggression, natural and man-made emergencies, as well as hybrid and cyber challenges, which significantly increase the role of civil protection in the national security system. Civil protection units constitute a key element of the mechanism for protecting the population, territories, and critical infrastructure,

and the effectiveness of their activities largely depends on the quality of legal regulation, coherence of powers, and efficiency of administrative and legal mechanisms. The purpose of the article is to conduct a comprehensive analysis of the legal framework governing the activities of civil protection units as an integral component of the national security system and to identify the main directions for improving legislation in this field.

The article systematizes current legal acts regulating civil protection, analyzes administrative and legal mechanisms of governance and interagency coordination, examines the organizational foundations of civil protection units at the state, regional, and local levels, and explores international standards and foreign experience. The main results of the study include the identification of key legal principles governing civil protection activities, the detection of fragmentation and duplication of legal norms, insufficient standardization of procedures, shortcomings in coordination and digitalization of management, as well as the formulation of proposals for the codification of legislation, unification of terminology, strengthening interagency cooperation, and improving the level of training of personnel and the population for actions in emergency situations.

Prospects for further research are related to the development of a comprehensive model of legal regulation of civil protection in conditions of martial law and a state of emergency, harmonization of national legislation with international standards, and the introduction of integrated digital management platforms and electronic registers in the field of civil protection.

Key words: civil protection, regulatory and legal support, national security, emergencies, public administration, critical infrastructure, martial law.

JEL Classification: K23, H12, D72, O18

DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2025-18-02>

Постановка проблеми: Забезпечення ефективної діяльності підрозділів цивільного захисту є однією з ключових задач державної безпеки, оскільки саме вони реалізують функції з мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій, захисту населення та критичної інфраструктури. Незважаючи на наявність значної нормативної бази, практика показує, що частина правових норм є застарілою, фрагментарною або дублюється, що створює ризики неефективного реагування.

Наукова проблема полягає у недостатньому комплексному дослідженні нормативно-правового забезпечення підрозділів цивільного захисту як інтегрованого елемента системи органів національної безпеки та у визначенні напрямів вдосконалення законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню нормативного забезпечення цивільного захисту присвячено праці Ліпкана (2009), Дзьобаня (2014), Шемшученка (2012), а також наукові статті у галузі адміністративного права та національної безпеки.

Попередні дослідження здебільшого зосереджувалися на окремих аспектах: адміністративно-правовому регулюванні, взаємодії з іншими органами сектору безпеки, захисті критичної інфраструктури, протидії надзвичайним ситуаціям.

Водночас залишаються невирішеними питання: комплексного оцінювання ефективності чинної нормативної бази; гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами; інтеграції цифрових технологій в систему

управління цивільним захистом; розробки кодифікованого акта, що об'єднував би всі аспекти діяльності підрозділів цивільного захисту.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному аналізі нормативно-правового забезпечення підрозділів цивільного захисту як складової системи органів національної безпеки та формулюванні практичних пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Завдання статті:

- Систематизувати чинні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність цивільного захисту.

- Дослідити адміністративно-правові механізми управління підрозділами цивільного захисту.

- Проаналізувати міжнародний досвід та стандарти у сфері цивільного захисту.

- Виявити основні проблеми і прогалини чинного законодавства.

Запропонувати напрями вдосконалення нормативного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цивільний захист є складовою системи національної безпеки та представляє собою комплекс організаційних, правових, соціально-психологічних, медичних, технічних і інженерно-технічних заходів, спрямованих на захист населення, матеріальних цінностей та навколишнього середовища від негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Він базується на принципах гуманізму, пріоритету життя і здоров'я людини, законності та державної відповідальності за безпеку громадян.

Основні теоретичні положення цивільного захисту включають:

1. Системність і комплексність заходів. Цивільний захист розглядається як багаторівнева система, яка охоплює органи державної влади, місцеве самоврядування, спеціалізовані служби та населення. Система включає превентивні заходи (підготовка, навчання, планування) та ліквідаційні (реагування на надзвичайні ситуації, відновлення інфраструктури).

2. Принципи законності і правової визначеності. Усі дії підрозділів цивільного захисту мають здійснюватися на підставі законів і нормативних актів. Це забезпечує підзвітність, прозорість і контроль за використанням ресурсів у надзвичайних ситуаціях.

3. Превентивність і готовність до реагування. Теоретично цивільний захист спрямований на запобігання небезпеці, мінімізацію ризиків та підготовку населення до можливих надзвичайних ситуацій. Це включає навчання громадян, розробку планів евакуації, створення систем оповіщення.

4. Міжвідомча координація. Одним із ключових теоретичних положень є інтеграція цивільного захисту в загальну систему безпеки держави. Вона передбачає взаємодію з військовими формуваннями, поліцією, медичними службами та органами місцевого самоврядування.

5. Адаптивність і інноваційність. Цивільний захист має бути здатним до адаптації у відповідь на нові види загроз, зокрема техногенні аварії, екологічні катастрофи, гібридні загрози та кіберінциденти. Впровадження сучасних технологій управління та цифрових платформ дозволяє ефективно координувати дії підрозділів.

6. Соціальна складова. Теоретичні засади передбачають врахування психологічного стану населення, інформування громадян, підготовку добровольчих формувань та формування культури безпеки у суспільстві.

Таким чином, цивільний захист є не лише оперативною функцією реагування на надзвичайні ситуації, а й комплексною системою, що поєднує правові, організаційні та соціальні механізми для забезпечення стабільності та безпеки держави.

Організаційна структура підрозділів цивільного захисту є багаторівневою системою, яка забезпечує оперативне реагування на надзвичайні ситуації та ефективне управління ресурсами. Вона будується за принципом ієрархії та функціональної взаємодії між державними, місцевими та спеціалізованими підрозділами.

1. Державний рівень. На державному рівні функції цивільного захисту координуються цен-

тральними органами виконавчої влади, серед яких ключову роль відіграє Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Її завдання включають:

- розробку політики та нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту;
- координацію діяльності територіальних підрозділів;
- моніторинг та оцінку загроз надзвичайних ситуацій на національному рівні;
- управління ресурсами та мобілізацією сил у масштабних надзвичайних ситуаціях.

Центральний рівень також включає Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони, Міністерство охорони здоров'я та інші відомства, які забезпечують міжвідомчу взаємодію та підтримку.

2. Регіональний рівень. На регіональному рівні діяльність підрозділів цивільного захисту здійснюють обласні та міські управління ДСНС, які виконують наступні функції:

- контроль і координація діяльності територіальних підрозділів;
- проведення навчань та тренувань сил цивільного захисту;
- оцінка регіональних ризиків та розробка планів реагування на надзвичайні ситуації;
- забезпечення ресурсами та технічними засобами для оперативного реагування.

Регіональні підрозділи тісно взаємодіють із місцевими органами влади та медичними, пожежними та інженерними службами.

3. Місцевий рівень. На місцевому рівні підрозділи цивільного захисту організовуються у вигляді:

- районних та міських відділів ДСНС;
 - добровольчих формувань цивільного захисту;
 - спеціалізованих аварійно-рятувальних груп.
- Їхні завдання включають:
- оперативне реагування на локальні надзвичайні ситуації;
 - проведення евакуації та надання допомоги постраждалим;
 - контроль за виконанням заходів безпеки на об'єктах критичної інфраструктури;
 - взаємодію з населенням щодо інформування та навчання.

4. Спеціалізовані підрозділи. Цивільний захист включає також спеціалізовані формування:

- інженерні підрозділи – будівництво протирадіаційних та протихімічних укриттів, ліквідація наслідків техногенних аварій;

- медико-санітарні підрозділи – надання невідкладної медичної допомоги постраждалим;
- радіаційно-хімічні підрозділи – контроль та ліквідація небезпечних хімічних і радіаційних витоків;
- пожежно-рятувальні підрозділи – гасіння пожеж, рятування людей у складних умовах;
- комунікаційні та інформаційні служби – забезпечення зв'язку, оповіщення та координації дій у кризових ситуаціях.

Принципи побудови структури. Організаційна структура цивільного захисту побудована на таких принципах:

- Ієрархічність та підзвітність – чіткий розподіл повноважень між центральним, регіональним та місцевим рівнями;
- Функціональна спеціалізація – створення підрозділів для виконання конкретних завдань;
- Міжвідомча взаємодія – забезпечення координації між державними, військовими, медичними та комунальними службами;
- Мобільність та оперативність – здатність швидко реагувати на різноманітні надзвичайні ситуації;
- Гнучкість та адаптивність – можливість оперативно змінювати структуру та ресурси під специфіку загрози.

Нормативно-правове забезпечення цивільного захисту складається з комплексу законів, підзаконних актів, міжнародних угод і внутрішніх нормативних документів, які регламентують організацію, функції та взаємодію підрозділів на всіх рівнях управління. Вони визначають права, обов'язки та відповідальність органів державної влади, місцевого самоврядування та населення у сфері цивільного захисту.

1. Конституційні та базові закони. Конституція України (1996) – закріплює право громадян на безпечне життя, встановлює обов'язок держави щодо захисту населення та території.

Кодекс цивільного захисту України (2012) – основний нормативний акт, що визначає організаційні, правові та технічні засади цивільного захисту. Встановлює повноваження ДСНС, місцевих органів влади та спеціалізованих підрозділів, регламентує заходи попередження та реагування на надзвичайні ситуації.

Закон України «Про національну безпеку України» (2018) – закріплює цивільний захист як невід'ємну складову системи національної безпеки та визначає принципи координації дій різних відомств у кризових ситуаціях.

2. Закони про правові режими. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»

(2000) регламентує порядок введення надзвичайного стану, повноваження органів влади, обмеження прав і свобод громадян, а також обов'язки підрозділів цивільного захисту у таких умовах.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (2015) – визначає заходи реагування у разі воєнної загрози, взаємодію цивільного захисту з військовими підрозділами та органами місцевого самоврядування.

3. Підзаконні акти та постанови уряду. Постанови Кабінету Міністрів України регламентують порядок створення, функціонування та фінансування підрозділів цивільного захисту, правила проведення навчань, забезпечення технічними засобами та ресурсами.

Наприклад, Постанова КМУ № 461 від 2010 р. визначає порядок підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях та організації оповіщення.

4. Міжнародні стандарти та угоди. Женевські конвенції та додаткові протоколи встановлюють міжнародні норми захисту цивільного населення під час воєнних дій.

Рамкові документи ЄС та стандарти НАТО у сфері цивільного захисту визначають процедури міжвідомчої координації, мінімальні вимоги до підготовки персоналу, системи оповіщення та реагування на кризові ситуації.

5. Внутрішні нормативні документи та інструкції. Внутрішні регламенти ДСНС, накази та методичні рекомендації визначають порядок взаємодії підрозділів, розподіл обов'язків, порядок реагування на надзвичайні ситуації та евакуаційні заходи.

Наприклад, Інструкція ДСНС № 125 від 2017 р. встановлює алгоритм дій аварійно-рятувальних підрозділів під час хімічних та радіаційних аварій.

6. Особливості нормативного регулювання. Законодавство передбачає багаторівневу систему правового забезпечення – від Конституції та кодексів до відомчих інструкцій, що гарантує покриття всіх аспектів діяльності підрозділів цивільного захисту.

Однак існують проблеми: фрагментарність норм, дублювання повноважень, відсутність єдиного кодифікованого документа, що інтегрував би усі нормативні вимоги.

7. Практичне значення нормативного забезпечення:

- Забезпечує правову основу для дій підрозділів у кризових ситуаціях;
- Регламентує порядок взаємодії з іншими органами сектору безпеки;

- Визначає механізми контролю та підзвітності;
- Створює основу для підготовки персоналу та населення;
- Забезпечує адаптацію української системи цивільного захисту до міжнародних стандартів.

Ефективність цивільного захисту значною мірою залежить від правильної організації взаємодії між державними органами, місцевими органами влади, спеціалізованими підрозділами та населенням. Адміністративно-правові механізми забезпечують координацію, контроль, підзвітність та законність дій усіх учасників системи цивільного захисту.

1. Суб'єкти взаємодії. Основними учасниками міжвідомчої взаємодії є:

- Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) – координатор дій під час надзвичайних ситуацій, відповідає за планування, ресурсне забезпечення та управління силами цивільного захисту;
- Міністерство внутрішніх справ (Національна поліція, Державна прикордонна служба) – забезпечує безпеку громадян, контроль за дотриманням обмежень під час надзвичайного стану;
- Міністерство оборони та Збройні Сили України – залучаються у разі масштабних аварій, катастроф або воєнних загроз;
- Органи місцевого самоврядування – здійснюють реалізацію заходів цивільного захисту на територіальному рівні, організовують евакуацію населення, забезпечують ресурсами підрозділи;
- Медичні та соціальні служби – надають допомогу постраждалим, організовують санітарну евакуацію та лікування;
- Добровольчі формування – підтримують основні підрозділи цивільного захисту у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

2. Основні адміністративно-правові механізми:

- Планування і регламентування дій;
- Розробка державних і регіональних планів цивільного захисту, що визначають порядок реагування на надзвичайні ситуації;
- Встановлення чітких повноважень і зон відповідальності кожного органу та підрозділу;
- Складання інструкцій, алгоритмів дій та стандартних операційних процедур (SOP).
- Контроль та підзвітність
- Регулярний моніторинг готовності підрозділів цивільного захисту;
- Проведення аудитів і перевірок виконання планів і процедур;

- Застосування санкцій за порушення нормативних вимог.

- Координація під час надзвичайних ситуацій

- Створення оперативних штабів при масштабних аваріях, стихійних лихах чи воєнних загрозах;

- Проведення щоденних брифінгів та координаційних нарад між центральними та регіональними органами;

- Використання інтегрованих систем управління (наприклад, автоматизованих платформ ДСНС) для реєстрації подій, ресурсів і стану підрозділів.

Інформаційне забезпечення:

- Встановлення каналів швидкого оповіщення населення про загрозу чи небезпеку;
- Збір, аналіз і передача даних про ситуацію між різними відомствами;
- Використання систем дистанційного моніторингу та спостереження за критичною інфраструктурою.

3. Приклади практичної взаємодії. Повінь у західних областях України (2020): оперативний штаб ДСНС організував спільну роботу з місцевою поліцією, муніципальними службами та військовими для евакуації населення і захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Пожежі у Чорнобильській зоні (2019): залучення пожежно-рятувальних підрозділів, медичних служб та інженерних формувань ДСНС для локалізації осередків, моніторингу радіаційної обстановки та надання медичної допомоги.

Карантинні заходи під час COVID-19 (2020–2021): координація дій між центральними органами влади, ДСНС, поліцією та місцевими органами для доставки медичних засобів та організації пунктів обсервації.

4. Проблеми та напрями удосконалення:

- Фрагментарність нормативної бази, яка регулює взаємодію між органами;
- Недостатній рівень інтеграції цифрових систем управління;
- Відсутність єдиних стандартів координації на всіх рівнях (центральному, регіональному, місцевому);
- Потреба у підвищенні кваліфікації персоналу та проведенні спільних навчань і тренувань.

Напрями удосконалення:

- Розробка єдиного нормативного документа для регламентування взаємодії;
- Впровадження інтегрованих цифрових платформ управління;

- Стандартизація процедур оповіщення, евакуації та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- Постійна підготовка персоналу та міжвідомчі навчання.

Україна, як держава, що інтегрується у європейські та світові системи безпеки, активно запозичує міжнародний досвід у сфері цивільного захисту. Міжнародні стандарти та практики дозволяють підвищити ефективність організації підрозділів цивільного захисту, забезпечити оперативне реагування на надзвичайні ситуації та узгодити дії з міжнародними партнерами.

1. Стандарти та документи Європейського Союзу. Європейський Союз розробив комплекс рамкових документів у сфері цивільного захисту:

Рамкова програма ЄС «Union Civil Protection Mechanism» (UCPM) – забезпечує координацію реагування на надзвичайні ситуації між державами-членами ЄС;

Директива 2007/60/ЕС щодо оцінки та управління ризиками повеней – встановлює стандарти оцінки ризиків і планування заходів цивільного захисту;

Стандарти ISO у сфері безпеки та менеджменту кризових ситуацій – включають процедури планування, підготовки персоналу, оцінки ризиків та контролю якості реагування.

Впровадження цих стандартів в Україні дозволяє:

- гармонізувати національні процедури цивільного захисту з європейськими;
- впроваджувати ефективні механізми координації на міжвідомчому та міжнародному рівнях;
- підвищувати рівень підготовки персоналу та населення до надзвичайних ситуацій.

2. Досвід НАТО. НАТО пропонує методологію “Comprehensive Crisis Management”, що включає:

- стандартизовані процедури оцінки ризиків та реагування;
 - інтегровані системи управління ресурсами та силами цивільного захисту;
 - міжвідомчу взаємодію та координацію з військовими підрозділами;
 - регулярне проведення спільних навчань і симуляцій кризових ситуацій.
- Україна, у рамках співпраці з НАТО, адаптує ці стандарти для підвищення готовності підрозділів цивільного захисту, зокрема у сфері:
- реагування на хімічні, біологічні, радіаційні та ядерні загрози;
 - управління масовою евакуацією населення;
 - логістики і мобілізації ресурсів у кризових ситуаціях.

3. Міжнародні конвенції та угоди:

Женевські конвенції та додаткові протоколи регламентують захист цивільного населення та об’єктів інфраструктури під час воєнних конфліктів;

Міжнародна стратегія ООН у сфері управління ризиками та надзвичайних ситуацій встановлює стандарти планування, координації та моніторингу для країн-учасниць.

Дотримання цих конвенцій забезпечує:

- правову основу для міжнародного співробітництва під час катастроф;
- стандартизацію процедур надання гуманітарної допомоги;
- можливість залучення міжнародних ресурсів та експертної підтримки.

4. Приклади застосування міжнародних стандартів в Україні:

Лісові пожежі в Карпатах (2017–2019): використання стандартів ЄС для оцінки ризиків та планування евакуації;

Кризові центри управління COVID-19 (2020–2021): адаптація методології НАТО для міжвідомчої координації та оперативного реагування;

Навчання та симуляції природних катастроф: спільні українсько-європейські тренування, що дозволяють перевіряти стандартизовані процедури оповіщення та евакуації.

5. Перспективи адаптації міжнародного досвіду:

Впровадження інтегрованих цифрових платформ управління кризами за зразком ЄС та НАТО; Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами;

Створення системи сертифікації та акредитації підрозділів цивільного захисту;

Постійне підвищення кваліфікації персоналу за міжнародними методиками;

Розробка спільних протоколів для міжвідомчої та міжнародної взаємодії у кризових ситуаціях.

Незважаючи на значний обсяг нормативно-правових актів, які регулюють діяльність підрозділів цивільного захисту, на практиці виникають численні проблеми, що знижують ефективність системи реагування на надзвичайні ситуації. Основні проблеми можна класифікувати за кількома напрямками:

1. Фрагментарність законодавчої бази:

Частина законів та постанов застаріла або дублює норми інших актів, що ускладнює їх застосування на практиці;

Відсутність єдиного кодифікованого доку-

мента, який би інтегрував усі аспекти цивільного захисту (планування, реагування, взаємодія, контроль та підзвітність);

Різні підходи до визначення термінів та категорій надзвичайних ситуацій, що ускладнює координацію між підрозділами.

2. Недостатня міжвідомча координація:

Незавжди ефективно працює механізм взаємодії між центральними та регіональними органами влади, місцевим самоврядуванням та спеціалізованими підрозділами;

Відсутність стандартизованих процедур обміну інформацією та контролю за виконанням планів реагування;

Недостатнє використання інтегрованих цифрових платформ для управління силами та ресурсами під час кризових ситуацій.

3. Проблеми підготовки персоналу та населення:

Нерівень підготовки працівників підрозділів цивільного захисту до сучасних загроз (гібридні атаки, кіберінциденти, техногенні аварії);

Недостатній рівень інформування та навчання населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях;

Обмежені можливості для проведення спільних навчань та тренувань між різними рівнями управління та відомствами.

4. Адаптація до міжнародних стандартів:

Частково імплементовані стандарти ЄС і НАТО, що ускладнює участь України у міжнародних навчаннях і кризових операціях;

Недостатня стандартизація процедур оцінки ризиків та планування заходів цивільного захисту;

Відсутність єдиної системи сертифікації підрозділів відповідно до міжнародних вимог.

Напрями вдосконалення:

– Кодифікація законодавства;

– Розробка єдиного нормативного документа, який інтегрує всі аспекти діяльності підрозділів цивільного захисту;

– Уніфікація термінології та категорій надзвичайних ситуацій.

Розвиток міжвідомчої взаємодії:

– Впровадження інтегрованих цифрових платформ управління кризами;

– Стандартизація процедур обміну інформацією та координації дій на всіх рівнях управління.

– Підготовка персоналу та населення;

– Проведення регулярних тренувань, навчань та симуляцій кризових ситуацій;

– Розробка навчальних програм для населення щодо дій у надзвичайних ситуаціях;

– Підвищення кваліфікації персоналу за міжнародними стандартами.

Адаптація до міжнародних стандартів:

– Гармонізація національних нормативних актів із стандартами ЄС та НАТО;

– Впровадження сертифікаційної системи підрозділів цивільного захисту;

– Розробка спільних протоколів для участі України у міжнародних навчаннях та кризових операціях.

Цифровізація та інновації:

– Використання автоматизованих систем управління ресурсами та силами;

– Впровадження дистанційного моніторингу критичної інфраструктури;

– Використання сучасних засобів оповіщення та комунікації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі ключові висновки щодо нормативного забезпечення діяльності підрозділів цивільного захисту як складової системи органів національної безпеки:

1. Цивільний захист як складова національної безпеки. Цивільний захист є невід'ємною частиною системи національної безпеки, що забезпечує захист населення, матеріальних цінностей та об'єктів критичної інфраструктури від негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Теоретичні засади цивільного захисту включають принципи превентивності, системності, законності, міжвідомчої координації та соціальної спрямованості.

2. Організаційна структура та міжвідомча взаємодія. Багаторівнева організаційна структура підрозділів цивільного захисту забезпечує ефективність реагування на надзвичайні ситуації на державному, регіональному та місцевому рівнях. Водночас дослідження виявило необхідність удосконалення міжвідомчої взаємодії через стандартизовані процедури, інтегровані цифрові платформи та чітке визначення повноважень.

3. Нормативно-правове забезпечення. Законодавча база включає Конституцію України, Кодекс цивільного захисту, закони про національну безпеку, правові режими надзвичайного і воєнного стану, підзаконні акти та міжнародні стандарти. Проте існує фрагментарність нормативної бази, дублювання норм та недостатня адаптація до міжнародних стандартів.

4. Міжнародний досвід та стандарти. Європейський Союз, НАТО та ООН пропонують стандартизовані процедури планування, оцінки ризиків, реагування та координації. Запозичення та адаптація міжнародного досвіду дозволяє підвищити ефективність національної системи цивіль-

ного захисту та забезпечити інтеграцію з міжнародними структурами.

5. Проблеми та напрями вдосконалення. Основними проблемами є фрагментарність нормативної бази, недостатня міжвідомча координація, низький рівень підготовки персоналу та населення, часткова адаптація до міжнародних стандартів. Напрями вдосконалення включають кодифікацію законодавства, розвиток міжвідомчої взаємодії, підготовку персоналу та населення, адаптацію до міжнародних стандартів, впровадження цифрових технологій та інновацій.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у сфері цивільного захисту є:

6. Розробка єдиного нормативного кодексу цивільного захисту, який би інтегрував усі законодавчі та підзаконні акти, стандарти та протоколи взаємодії.

7. Впровадження інтегрованих цифрових платформ управління надзвичайними ситуаціями, що забезпечить оперативну координацію дій на всіх рівнях управління.

8. Адаптація міжнародного досвіду (ЄС, НАТО, ООН) до українських умов, включно із сертифікацією підрозділів та навчанням персоналу за міжнародними стандартами.

9. Соціально-психологічний аспект цивільного захисту, зокрема розробка ефективних програм навчання населення та формування культури безпеки.

10. Науково-аналітичні дослідження ризиків нових видів загроз, зокрема гібридних, кібернетичних та техногенних катастроф, з метою прогнозування та мінімізації негативних наслідків.

Втілення запропонованих напрямів дозволить забезпечити **ефективне функціонування підрозділів цивільного захисту,** підвищити рівень безпеки населення та інтегрувати національну систему цивільного захисту у міжнародний контекст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 34–35. – Ст. 458.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31. – Ст. 241.
4. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 28. – Ст. 250.

6. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

7. Про об'єкти критичної інфраструктури : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2022. – № 1. – Ст. 6.

8. Про затвердження Порядку підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях : постанов Кабінету Міністрів України від 21.05.2010 № 444 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 39. – Ст. 1303.

9. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 // Офіційний вісник України. – 2020. – № 75. – Ст. 2372.

10. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. – Київ : Професіонал, 2009. – 376 с.

11. Дзюбань О. П. Теорія цивільного захисту : монографія. – Харків : ХНУВС, 2014. – 248 с.

12. Шемшученко Ю. С. Державне управління у сфері безпеки : монографія. – Київ : КНТ, 2012. – 312 с.

13. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додаткові протоколи до них. – Женева : МКЧХ, 1977. – 128 с.

14. Ковальчук В. М. Міжвідомча взаємодія у системі цивільного захисту // Вісник Національної академії правових наук України. – 2020. – № 3. – С. 45–57.

15. Петренко І. С. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів цивільного захисту // Юридичний часопис. – 2019. – № 4. – С. 78–89.

16. Бондаренко П. А. Кризове управління та цивільний захист : монографія. – Київ : Ін-т безпеки, 2017. – 320 с.

17. Савченко Л. І. Управління надзвичайними ситуаціями: теорія і практика : навч. посіб. – Харків : ХНУВС, 2016. – 276 с.

REFERENCES:

1. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – № 30. – St. 141.
2. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 02.10.2012 № 5403-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2013. – № 34–35. – St. 458.
3. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2018. – № 31. – St. 241.
4. Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu : Zakon Ukrainy vid 16.03.2000 № 1550-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2000. – № 23. – St. 176.
5. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2015. – № 28. – St. 250.

6. Pro tsentralni orhany vykonavchoi vlady : Zakon Ukrainy vid 17.03.2011 № 3166-VI // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2011. – № 38. – St. 385.

7. Pro obiekty krytychnoi infrastruktury : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1882-IX // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2022. – № 1. – St. 6.

8. Pro zatverdzhennia Poriadku pidgotovky naselennia do dii u nadzvychainykh sytuatsiiakh : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.05.2010 № 444 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2010. – № 39. – St. 1303.

9. Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.09.2020 № 392/2020 // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2020. – № 75. – St. 2372.

10. Lipkan V. A. Natsionalna bezpeka Ukrainy : navch. posib. – Kyiv : Profesional, 2009. – 376 s.

11. Dziuban O. P. Teoriia tsyvilnoho zakhystu : monohrafiia. – Kharkiv : KhNUVS, 2014. – 248 s.

12. Shemshuchenko Yu. S. Derzhavne upravlinnia u sferi bezpeky : monohrafiia. – Kyiv : KNT, 2012. – 312 s.

13. Zhenevski konventsii vid 12 serpnia 1949 roku ta Dodatkovy protokoly do nykh. – Zheneva : MKChKh, 1977. – 128 s.

14. Kovalchuk V. M. Mizhvidomcha vzaiemodiia u systemi tsyvilnoho zakhystu // Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy. – 2020. – № 3. – S. 45–57.

15. Petrenko I. S. Orhanizatsiino-pravovi zasady diialnosti pidrozdiliv tsyvilnoho zakhystu // Yurydychnyi chasopys. – 2019. – № 4. – S. 78–89.

16. Bondarenko P. A. Kryzove upravlinnia ta tsyvilnyi zakhyst : monohrafiia. – Kyiv : In-t bezpeky, 2017. – 320 s.

17. Savchenko L. I. Upravlinnia nadzvychainymy sytuatsiiamy: teoriia i praktyka : navch. posib. – Kharkiv : KhNUVS, 2016. – 276 s.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису

після рецензування: 26.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025